

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 22 maj 1922 kl. 3 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion i andra kammaren nr 163 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lägenhetsinnehavares å allmänningar rättsliga ställning.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 163, har herr *Olsson* i *Motionen.* Ramsta hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning om lägenhetsägarnas på allmänningarna rättsliga ställning samt i anledning av denna utrednings resultat vidtaga åtgärder för att tillförsäkra dessa lägenhetsägare endera tryggad besittningsrätt eller full äganderätt till disponerat markområde.

I fråga om motiveringen av denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, till vilket motionen hänvisades, inhämtade yttrande från kungl. kammarkollegium, och tillstyrkte kammarkollegii flertal en utredning i ärendet. En avvikande mening anmäldes av kammarrådet Klockhoff, som ansåg den ifrågasatta utredningen icke vara av behovet påkallad. *Kammarkollegium.*

I sitt nämnda utlåtande har kungl. kammarkollegium bland annat anført följande:

Jämlikt de medeltida landslagarna var det tillåtet att emot årlig avrad bygga på häradsallmänning med häradets och häradshövdingens samtycke och på landsallmänning med landets och lagmannens samtycke. Rätten till nybygget blev ärftlig, men försummelse att erlægga avrad under tre år medförde besittnings-

rättens förlust. Denna ärftliga besittningsrätt har sedermera kallats stubbe- och röjselrätt.

Skogsordningen den 22 mars 1647 stadgade förbud mot uppbyggande av nya torp och backstugor å lands-, härads- och sockenallmänningar, där icke allmänningarna voro så stora, att det kunde ske utan intressenternas skada. Redan anlagda torp och backstugor, som icke kunde uppskattas till $\frac{1}{4}$ hemman eller som upptagits utan vederbörligt tillstånd och urminnes hävd icke åkommit, skulle utrivas och utläggas till allmänningen. Enligt för de i slutet av 1600-talet verksamma s. k. skogskommissionerna utfärdade instruktioner skulle å kronoparker och allmänningar utan tillstånd gjorda intagor antingen utrivas och utläggas eller ock skattläggas och bliva Kungl. Maj:t och kronan förbehållna.

I skogsordningen den 12 december 1734 med den däröver den 5 april 1739 utgivna förklaringen stadgas ovillkorligt förbud mot anläggande av torp å kronoparker samt lands-, härads- och sockenallmänningar. Alla sedan indelningsverkets tillkomst olagligen upptagna, oskattlagda och oindelta torp skulle utrivas efter laga rannsaking och dom, varemot de redan skattlagda, vare sig kronan tillhöriga eller därifrån lagligen förvärvade, och indelta ävensom de, vilka prövades nödiga till boställen för jägeristaten skulle bestå. Å odelta sockenallmänningar efter tillstånd upptagna eller nödiga ansedda sockenhantverkartorp skulle jämväl få bestå, varjämte å kronoparker samt lands- och häradsallmänningar befintliga till skogväxt odugliga kärr och mossar finge efter landshövdingens tillstånd uppodlas till äng emot skälig frihet och räntas erläggande.

Genom kungl. förklaringen den 5 oktober 1741 över förordningen den 25 november 1740 om mossars och kärrs samt annan oländig marks uppodlande stadgades emellertid, att alla på härads- och sockenallmänningar dittillsvarande obrukbara kärr och mossar skulle delas hemmanen emellan till hemmanens förbättring, och skulle sådan uppodlad jord skattläggas och med skattemannarätt i evärdliga tider tillhöra det hemman, vars ägare upptagit den. Därest vederbörande försummade en dylik delning, ägde enligt kungl. förklaringen den 12 augusti 1752 den rätt till mossens eller kärrets uppodlande, som hos landshövdingen sig därtill först anmälde.

Skogsordningen den 10 december 1793 och den 1 augusti 1805, som i förevarande avseende i huvudsak överensstämma, bekräfta i stort sett vad som förut gällde beträffande nybyggen och uppodlingar å kronoparker samt lands-, härads- och sockenallmänningar. Vid den skogsrannsaking, som vart sjätte år skulle förrättas av Kungl. Maj:ts befallningshavande och varom protokoll skulle insändas till kungl. kammarkollegium, skulle undersökas med vad rätt hemman, gårdar, torp och backstugor å allmänningar besuttos och om de med rå och rör voro avvitrade. Indelta och skattlagda hemman eller torp, vare sig kronan tillhöriga eller därifrån lagligen förvärvade, skulle bestå. Innehavare av lägenhet, som kunde till stöd för sin rätt åberopa urminnes hävd, skogskommissionens laga kraftvunna dom eller i enlighet med äldre författningar meddelat vederbörligt tillstånd, skulle därvid bibehållas, dock att lägenheten skulle skattläggas till kronan. Kunde lägenhetsinnehavare till stöd för sin rätt ej åberopa nu omförmällda omständigheter, skulle han dock bibehållas vid lägenheten, om den för

allmanningen vore umbärlig och kunde skattläggas till minst $\frac{1}{8}$ hemman. Svarade lägenheten icke mot nämnda hemmantal, skulle kungl. kammarkollegium med hänsyn till därå nedlagd kostnad och till den nytta den kunde medföra, pröva, huruvida innehavaren mot ränta därvid kunde bibehållas. Förbud utfärdades mot att vidare göra någon uppodling eller intaga, såvida det icke erfordrades till skogvaktarboställen. Mossar och kärr, som kunde nyttiggöras, finge vem som helst uppodla efter av Kungl. Maj:ts befallningshavande meddelat tillstånd, dock med företräde för de i allmanningen delägande.

I kungl. kammarkollegii cirkulär den 14 april 1824, grundat på kungl. skrivelsen den 16 nästförtutgångna mars, angående en förändrad reglering med kronoskogarna och allmänningarna i riket förordnades om försäljning av den del av kronoparkerna, som icke erfordrades för kronans behov, samt om upplåtelse av lands- och häradsallmänningar samt med dem lika beskaffade kronoallmänningar till intressenternas egen disposition gemensamt eller delning socknarna eller hemmansägarna emellan. Tillstånd till sockenallmänningarnas delning hade lämnats redan genom 1793 och 1805 års skogsordningar. Av dessa allmänningar återstå emellertid fortfarande ett mindre antal. Enligt 1824 års cirkulär fingo några vidare intagor å de kronan behållna kronoparkerna icke beviljas. De intagor, varå innehavaren icke hade ständig besittningsrätt, skulle vid dennes avgång utläggas. Besittnings- och skatterätter till nyhemman och intäkter skulle av kronan förvärfvas genom utbyte eller på annat sätt. Av den del av kronoparkerna, som skulle försälgas, skulle nödigt utrymme till bete och skog tilldelas skogsstatens boställen och under ständig besittningsrätt upplåtna lägenheter, som voro mantalssatta. Övriga boställen samt odlade och behodda men icke mantalssatta lägenheter, vars inägoområden kunde uppskattas till minst $\frac{1}{16}$ mantal, skulle på enahanda sätt få tillökning, dock beträffande de enskilda lägenheterna endast därest innehavarna själva åstundade. I annat fall skulle lägenheterna förbli sådana de voro. Alla övriga under laglig besittningsrätt upplåtna mindre intäkter skulle bibehållas till sitt dåvarande utrymme, men alla olagliga utläggas. Lägenheter, som innehades med livstidsbesittning skulle vid innehavarens avgång antingen tillfalla köparen av kronoparken eller innehavaren av det hemman eller den lägenhet, i vars skogstilldelning den inräknats. Med hemman och lägenheter å allmänningar skulle förhållas på samma sätt som å de kronoparker, vilka skulle försälgas. Det i tidigare författningar lämnade medgivande till odling av kärr och mossar skulle alldeles upphöra, och ålades Kungl. Maj:ts befallningshavande tillse att inga obehöriga personer inflyttade å allmänningarna.

Härefter torde tillstånd till uppodlingar å allmänningar icke vidare hava meddelats, och förbudet mot odlingslägenheters upptagande synes icke hava ansetts nödigt upprepa i senare utkomna skogsordningar.

Av den nu lämnade redogörelsen torde framgå att endast lägenheter, som blivit med vederbörligt tillstånd upptagna eller undergått skattläggning, kunna enligt angivna författningar anses såsom i laga ordning tillkomna, d. v. s. innehavas med tryggad besittningsrätt. Dessa lägenheter, som vid upptagandet eller skattläggningen infördes under kronotitel i jordeböckerna, hava sedermera till

största delen av kronan försålts till skatte. Andra å allmänningarna upptagna lägenheter torde däremot sakna de betingelser, som fordras, för att de enligt förberörda författningar skola kunna anses såsom lagliga. Den mark, varå dylika lägenheter upptagits, torde, i motsats till den jord, som undergått skattläggning, vara av samma natur som allmänningen i övrigt. Dessa lägenheter, som i äldre jordeböcker antecknats, hava på grund av kungl. kammarkollegii kungörelse angående upprättande av nya jordeböcker den 28 januari 1870 i allmänhet icke införts i nu gällande jordeböcker. Den ifrågasatta utredningen lär avse sistnämnda slag av lägenheter.

Då kronan icke genom lagstiftningen i ämnet eller på annat sätt uppmuntrat utan tvärtom kraftigt sökt förhindra uppkomsten av dylika lägenheter, lär kronan icke kunna hava skyldighet att ikläda sig kostnaderna för samt icke heller såsom jordägare något intresse av en utredning, avseende att ådaga lägga ifrågavarande lägenhetsinnehavares rättsliga ställning eller — med anledning av det av motionären anförda exemplet — vem som till viss lägenhet kan anses såsom rätt innehavare.

Huruvida antalet av lägenhetsinnehavare i fråga är så stort, att frågan kan anses vara av mera allmänt intresse och staten av sådan anledning bör ikläda sig kostnaderna för en utredning i avsett syfte, framgår icke av motionen och kan icke utan en undersökning genom ortsmyndigheterna besvaras. En dylik undersökning skulle emellertid hava krävt ojämförligt längre tid än som stått till kungl. kollegii förfogande för avgivande av detta utlåtande. I frågans nuvarande läge finner sig kungl. kollegium alltså icke i stånd att bedöma, huruvida den av motionären begärda utredningen kan anses av behovet påkallad.

Emellertid och vad angår motionens syfte att bereda tryggad besittningsrätt åt ifrågavarande kategori av lägenhetshavare föranlåtes kollegium allenast att bringa i erinran följande. Häradsallmänningarna äro som bekant i gällande jordeböcker uppförda under kronotitel. Författningsenligt motsvaras denna allmänningarnas egenskap av kronojord icke av någon kronans befogenhet att mot allmänningsdelägarnas bestridande eller vid sidan av deras beslutanderätt förfoga över allmänningssmarken. Med hänsyn till anmärkta förhållanden lär följaktligen å ena sidan lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättsinnehavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område den 26 mars 1920 icke kunna vinna tillämpning å lägenheter upptagna å dylik jord. Å andra sidan har emellertid ej heller den av kronolägenhetskommisionen föreslagna nya lagstiftningen något omedelbart avseende å lägenheter tillhörande häradsallmänningar. Då statsmakterna sålunda uppmärksammat spörsmålet om beredande av en mera tryggad ställning åt lägenhetsinnehavare i allmänhet, synes även nu ifrågakomna grupp av lägenhetsinnehavare böra bliva föremål för beaktande.

I själva verket torde under nuvarande lagstiftning lägenhetshavare å häradsallmänning, vilka icke redan förvärvat en tryggad besittningsrätt, vara med avseende å sin ställning gent emot jordägaren — som här representeras icke av kronan utan av allmänningsdelägarna — mera likställda med motsvarande grupp av lägenhetshavare å jord under enskild äganderätt än vad förhållandet är beträffande lägenhetsinnehavare å egentlig kronojord. Det vill vid

sådant förhållande synas kollegium, som om den i motionen väckta frågan nära sammanhängde med de spörsmål, som överlämnats till jordkommissionen för behandling. Då emellertid det nämnda kommissionen hittills givna uppdraget inskränkts att avse jord under enskilt innehav, borde enligt kollegii förmenande den nu föreliggande frågan särskilt hänskjutas till kommissionens överbäggande.

Den utredning, som påyrkas i föreliggande motion, synes utskottet vara en av billigheten fordrad konsekvens av den jordpolitik, som statsmakterna den senaste tiden sökt utveckla, och som bland annat tagit sig uttryck i tillsättandet av jordkommissionen. Visserligen kan det anmärkas, att kronan icke genom lagstiftning eller annorledes uppmuntrat utan tvärtom sökt hindra uppkomsten av ifrågavarande lägenheter å allmänningarna. Men då bebyggande av allmänningar likväl ägt rum, torde det reellt sett vara ett allmänt intresse, att dessa förhållanden bli föremål för omsorgsfull undersökning samt såvitt möjligt rättsligen ordnade. Nämnas bör, att antalet lägenheter av här ifrågavarande slag, såvitt utskottet kunnat finna, åtminstone inom vissa delar av landet torde vara avsevärt. Utskottet vill alltså i likhet med kungl. kammarkollegium tillstyrka en utredning av ärendet; och finner utskottet, ävenledes i likhet med kungl. kammarkollegium och på de grunder som av kollegiet anföras, att denna utredning lämpligen må överlämnas åt jordkommissionen såsom en komplettering av dess uppdrag.

*Andra
kammarens
utskott.*

Då ett bifall till senare delen av motionärens slutyrkande möjligen skulle kunna uppfattas såsom ett föregripande av den begärda utredningens resultat, har utskottet i denna punkt tillåtit sig en omredigering, vilken dock i sak torde helt överensstämma med motionens syfte.

Med åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

att andra kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utreda, huruvida lägenhetsägarnas på allmänningarna ställning må kunna rättsligen ordnas på så sätt, att dem tillförsäkras antingen tryggad besittningsrätt eller full äganderätt till disponerat markområde, samt därefter vidtaga de åtgärder, vartill utredningen må föranleda.

Andra kammaren beslöt i enlighet med sitt utskotts hemställan.

*Andra kam-
marens beslut.*

Första kammaren, som delgivits andra kammarens beslut har hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott, som i anledning härav får anföras.

I förevarande motion omtalade lägenheter lära huvudsakligast vara sådana å häradsallmänningar. En avsöndring av dylika och därmed tryggad besittningsrätt för nyttjanderättsinnehavaren lär dock förhindras genom kungl. förordningen den 26 januari 1894 angående hushållningen med de

Utskottet.

allmänna skogarna i riket § 5 jämförd med § 1, varigenom förordnas, att häradsallmänningar skola bibehållas oförminskade. Den s. k. ensittarlagen, som annars eventuellt skulle kunna vinna tillämpning i dessa fall, synes därför icke utan bestämt stadgande att så må ske, kunna användas. Då nu statsmakterna genom den senaste tidens jordreformer sökt trygga besittningsrätten för vissa kategorier av nyttjanderättsinnehavare, synes billigheten fordra att även nu förevarande lägenhetsinnehavares rättsliga ställning undersökes och ordnas. Utskottet anser sig därför i likhet med kammarkollegium och andra kammarens utskott böra tillstyrka en utredning av ärendet och vill, på de skäl, som av kollegium anförts, förorda att utredningen överlämnas åt jordkommissionen såsom en utvidgning av dess uppdrag.

Med stöd av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens
i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 22 maj 1922.

På utskottets vägnar:

N. J. F. ALMKVIST.

Närvarande: Se utskottets utlåtande nr 11.